

HET BEKLEMDE LAND

Kees Kooman

**Het
beklemde
land**

**Hoe een boerenparadijs
kan worden terugveroverd**

Inhoud

Inleiding	15
1. Een vonken spattend genie	23
2. De zee geeft, de zee neemt	47
3. Lang leve Anna 420!	65
4. Het beklemde land	81
5. Doordacht, duurzaam 'spuiten'	99
6. Land van hoop en glorie	117
7. De grond is moe, doodmoe	129
8. Meisjes in een kippenhok	147
9. Nieuwe toverwoorden: voedselzekerheid en kringlooplandbouw	165
10. Dictator of rentmeester?	183
11. Groen denken als je rood staat	203
12. Rustig afwachten nu	223
13. Verbeter de wereld, begin bij...	243
Epiloog	263
Verantwoording en dank	281
Geraadpleegde bronnen	285

Inleiding

‘De lastigste en meest onverdraaglijke schepselen van Gods aardbol’ werden ze in de achttiende eeuw wel genoemd. Driehonderd jaar later zal niemand dat nog durven zeggen over de boeren, al zijn onze primaire voedselproducenten nog altijd geregeld mikpunt van felle kritiek. Voor zestig procent bepalen zij hoe ons land eruitziet, eenvoudigweg omdat zij het beheer hebben over het grootste deel van Nederland.

Sinds de nadruk kwam te liggen op de export, verkeert de agrarische sector in een krankzinnige spagaat van beperkte oppervlakte en zo goedkoop mogelijke productie. Stallen volgepropt met dieren, en akkers die dankzij chemie (‘gewasbeschermingsmiddelen’), kunstmest en zaadveredeling recordopbrengsten leveren.

Schaalvergroting en groei leken van elastiek, totdat de schadelijke effecten van de rooibouw met de enorme mestoverschotten niet meer konden worden gebagatelliseerd. Want dat was sinds de jaren zestig van de vorige eeuw decennialang gebeurd, dankzij onvermoeibare en onverbetterlijke opportunisten, overheid en toeleveranciers van de industrie. Landbouw was grotendeels industrie geworden, veel akkers waren van noord tot zuid volgebouwd met mais, bestemd voor veevoeder.

Het is eigenlijk een verhaal om verdrietig van te worden. Experts kunnen heel goed voorrekenen dat de opbrengsten van al die hardwerkende boeren niet of nauwelijks opwegen tegen de kosten. Nederland is weliswaar na de Verenig-

de Staten de tweede landbouwexporteur ter wereld, maar de maatschappelijke kosten van de vervuiling die de sector met zich meebrengt (door het Planbureau van de Leefomgeving recent voorzichtig geschat op 6,5 miljard per jaar) doet de opbrengst voor een belangrijk deel teniet. Waarom doen we het dan nog steeds zo? Een goede vraag.

Toch wordt dit geen jankverhaal. U mag onderweg best af en toe een traantje wegpinken om de mensen en dingen die onverbiddeijk voorbijgaan, maar u zult uiteindelijk belanden in wat een akkerbouwer ‘het land van hoop en glorie’ noemt. Ik zal u meenemen naar de landbouw van vroeger en laten zien wat daar helaas van is geworden, maar de nadruk zal liggen op hoe het weer goed kan komen.

In een van mijn eerdere boeken over de agrarische sector, *Dit is uw land*, stond een grafiek over de consumentenbesteding van dagelijkse voeding. Die grafiek toonde een onwaarschijnlijke neerwaartse curve. Halverwege de vorige eeuw werd van iedere verdiende gulden 40 cent aan voedsel besteed, en nu is dat bij de meest optimistische data op elke verdiende euro nog geen dertien cent (CBS, 2020).

Om goed te kunnen begrijpen hoe ons (primaire) voedsel tot stand komt, volgde ik allereerst een bodemcursus. Ik wilde alles weten over de inhoud en kwaliteit van ons voedsel, en over het belang van een gezonde bodem. Hoeveel noodzakelijke mineralen bevat het geliefde bintje nog? Hoeveel chemie zit er in de pieper, en is dat laatste ook aantoonbaar? Wat doet de rooibouw op de bodem met kwaliteit en inhoud van ons dagelijks voedsel? De massaal geproduceerde gewassen zouden volgens deskundigen sterk aan voedingsstoffen hebben ingeboet, en wel zodanig dat supplementen noodzakelijk zijn. Die stelling is aannemelijk, maar naar mijn beste weten niet (wetenschappelijk)

aangetoond. Een vals stemmetje in mij zegt dat de ‘gangbare’, zeg maar *mainstream*, producenten geen baat hebben bij dergelijk onderzoek.

Het staat vast dat de Nederlandse landbouw niet kan ontkomen aan een ingrijpende transitie. Ik woon in Friesland en zie regelmatig met hoeveel passie onze boeren in een Fries dorpshuis over hun vak praten. Hun passie inspireerde mij. Dit wordt een hoopvol en glorieus relaas, dat ik halverwege de achttiende eeuw laat beginnen, de tijd waarin de meeste boeren nog niet erg hoog werden ingeschat door kringen die het voor het zeggen hadden: vaak met de gouden lepel geboren adel en koopmanslieden met hun overzeese wingebieden. Onverdraaglijke schepselen? Dat de schepselen nu in een snel veranderende wereld mikpunt zijn van kritiek, ingegeven door grote zorgen over natuur en milieu, valt moeilijk te negeren. Want willen boeren wel ‘groener’ werken zonder hulpmiddelen (chemie, kunstmest) die slecht zijn voor natuur en milieu en kan dat zonder de positie van topexporteur te verspelen? En is wat ‘gangbaar boeren’ wordt genoemd, vriendelijk synoniem voor de intensieve wijze waarop het overgrote deel van onze landbouw stoelt, echt de enige succesformule, of zijn er ook prima, milieuvriendelijker alternatieven voorhanden?

Vooruitkijken lukt niet goed zonder terugkijken. Hoe zag een ‘boerenparadijs’ er ooit uit, en mocht of kon je eigenlijk wel spreken van een paradijs? Ik ga op zoek naar landbouw om zonder voorbehoud trots op te zijn. Als door het lot bepaald, stuitte ik op het spoor van Marten Aedsges Teenstra, een op het Groningse land verdwaalde Fries, die boer én chroniqueur was. ‘Zorg goed voor de bodem, dan zorgt de bodem goed voor jou.’ Deze tegeltjeswijsheid wordt tegenwoordig graag door groene collega’s aangehaald, maar

ze werd door Aedsges al 250 jaar geleden in de praktijk gebracht. Hij, een herenboer in Zuurdijk, was schatrijk geworden door dwars tegen de toen gangbare landbouwmethoden in zijn eigen spoor te trekken. Hoe deed hij dat en waarom is hij het lichtend voorbeeld voor de stelling dat het ‘agrarische heden’ ontegenzeggelijk wordt ingehaald door het verleden? Kan hij de moderne boer misschien ook verleiden tot het volgen van hun eigen spoor?

Na het vlekje Zuurdijk belandde ik als vanzelf in de Westpolder, even verderop. Dit gebied, in de negentiende eeuw bevochten op de zee, blijkt een kleine kweekvijver van jonge agrariërs die – voor zover het kan – afscheid willen nemen van het gebruik van chemische middelen. Bovendien is het een schatkamer vol historisch erfgoed en voorvaderen, als bewijs dat de Nederlandse landbouw er ook anders uit zou kunnen zien. Zoals ‘burgemeester van de landbouw’ Herman Derk Louwes (1893-1960), die ‘de massamens’ en ‘de asfaltcultuur’ verafschuwde en een lans brak voor ‘de onbedorven boerenstand’. Zijn twee kleindochters houden de traditie nabij de Waddenzee in ere.

Zou die tegendraadse kijk van de boeren anno 2021 op de noodzakelijke transitie van de agrarische sector verband houden met de bedwongen zee? Bij storm kun je ze soms nog horen, de gedachten van bewoners aan de zeedijk.

In ongeveer gelijke bewoordingen als die van Louwes heeft Sicco Mansholt zich geuit, denkend aan de mooiste jaren van zijn leven: in de Westpolder. Deze oud-minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening (1945-1958) werd tegen wil en dank de scenarioschrijver van het landbouwsysteem dat nu op de schop moet.

Een telg uit het geslacht Mansholt heeft met de glans van

de jeugd, en de daadkracht die daarbij kan horen, in 2020 vooraan gestaan bij een van de boerenprotesten. ‘De grote stad,’ zo zegt Jochum Ubbo Mansholt, ‘roept van de daken dat het anders moet op het platteland, terwijl de mensen daar geen flauw benul hebben hoe hun voedsel wordt geproduceerd.’ Boze toeristen op veelal elektrische fietsen die uit protest hun neuzen dichtknijpen als hij met ‘de spuit’ over het land rijdt, ‘en dan ’s avonds een vorkje meeprikken van het door jou zo goedkoop mogelijk geproduceerde voedsel’. Maar ook hij wil aan de slag met een perceel louter biologisch geteelde pootaardappelen. Hartstikke moeilijk, zo zal blijken. En zal die boze toerist er straks dan ook voor willen betalen?

In *Het bekleemde land* – u zult snel begrijpen waarom voor deze titel is gekozen – spelen drie jonge boeren, fietsvrienden, de hoofdrol. Felle verbale strijd, volgens de beste boerentradities uitgevochten aan keukentafels, moet vooraf zijn gegaan aan de beslissing om samen een groen bouwplan voor de akkers te ontwikkelen. Ze ruilen grond, op het ene perceel worden (biologisch) uien geteeld, op het andere (poot)aardappelen, en de melkveehouder is verzekerd van onbewerkt voedsel voor de koeien. En één keer per jaar maken ze de gezamenlijke balans op.

Hun project moet beschouwd worden als een experiment. Een klein begin, want er moet ook brood op de plank komen. En als ‘de handel’ – waarover voorouders van Jochum Ubbo Mansholt voorspellende uitspraken hebben gedaan – en de consument zo ver achterblijven in beloning ten opzichte van andere landen, ja dan...

De vader van een van de drie vrienden, Max van Tilburg, was in 1989 teruggekeerd uit Colombia en had daar zuivel van Friesland Campina in de schappen zien staan. Eerst

was hij trots, maar al snel vol schaamte, toen bleek dat de plaatselijke boeren niet konden concurreren met de veel te goedkope producten uit het verre Nederland, dat optimaal profiteerde van Europese subsidies. Zijn zoon Ben melkt nu op biodynamische wijze koeien, waarvan er één een Nederlands record heeft gevestigd en na twintig jaar trouwe dienst vredig mocht inslapen in de Westpolder. Hij was het die zijn twee fietsvrienden op sleeptouw heeft genomen.

De mannen en vrouwen die zorgen voor onze dagelijkse voeding zijn stuk voor stuk ‘bodemboeren’, of zouden tenminste bodemboeren moeten zijn, met één ding bezig: de grond optimaal laten werken. De recordopbrengsten tot dusver leiden onherroepelijk tot uitputting van dat kostbare land, of hebben dat al gedaan. ‘Het is allemaal hebzucht,’ aldus de meester op mijn bodemcursus, ‘winnen en winsten op de korte termijn.’ We hebben geen enkel idee wat de aangetaste bodem op de lange termijn nog kan, en wat de steeds extremere weersomstandigheden doen met de oogsten. ‘De natuur doet niets zonder doel,’ zo citeert docent René Jochems met graagte de Griekse filosoof Aristoteles. Je moet wel stokdoof zijn om niet te horen dat die natuur schreeuwt om andere landbouw.

Buitenpost, oktober 2021

Links: *De drie fietsvrienden (v.l.n.r.) Ijsbrand de Weerd, Geert Jan Duisterwinkel en Ben van Tilburg*